

EKONOMISKA INSTRUMENT FÖR EN HÅLLBAR UTVECKLING

En väl fungerande ekonomi, miljöskydd och säkerhet på arbetsplatsen är tre viktiga politikområden för en hållbar utveckling. I denna broschyr sammanfattas aktuell forskning som bedrivits av Europeiska fonden för förbättring av levnads- och arbetsvillkor om användningen av ekonomiska instrument i miljö- och arbetsmiljöpolitiken på både nationell nivå och sektorsnivå. I forskningen analyserades befintliga och framtida ekonomiska instrument i EU:s medlemsstater. Dessutom utvärderades deras effektivitet både i förhållande till den yttre miljön och arbetsplatsen.

Huvudrön

- Det finns ett stort utrymme för ökad användning av ekonomiska instrument i nästan samtliga EU-länder. Svårigheten består i att med utgångspunkt i den befintliga tillämpningen avgöra på vilka områden de fungerar bäst.
- Användningen av ekonomiska instrument har blivit utbredd inom miljöpolitiken. Det är nu till exempel vanligt att relatera kostnaden för avloppstjänster till volymen och föroreningsinnehållet i avloppsvattnet.
- Regleringar tycks dominera inom arbetsmiljöpolitiken. Det viktigaste ekonomiska instrumentet består i att länka samman försäkringspremierna till resultatet och att ge premier/avdrag för god arbetsmiljöplanering.
- Användning av ekonomiska instrument på arbetsplatsen kan leda till praktiska problem, inspektioner på plats och övervakning kan till exempel visa sig vara kostsamt.
- Användning av frivilliga instrument är ett lämpligt alternativ till reglering, särskilt när det gäller mål som är klart definierade och som alla ställer upp på.
- Graden av samverkan mellan arbetsmiljöpolitik och miljöpolitik är i allmänhet låg.
- Det finns ett behov av större samordning mellan arbetsmiljömyndigheterna och miljömyndigheterna för att minska risken för konflikter och för att minimera kostnaderna för anpassning.
- Kostnaderna för att skaffa sig kunskaper om miljön respektive arbetsmiljön är proportionellt sett större för små och medelstora företag än för större bolag. Informella lokala nätverk kan minska kostnaderna för att sprida god praxis.
- Initiativ på antingen miljöområdet eller arbetsmiljöområdet kan med avseende på det andra området antingen vara verkningslösa eller påverka det positivt.

EUROPEISKA FONDEN
för förbättring av levnads- och arbetsvillkor

Inledning

Fonden har analyserat befintliga och framtida "ekonomiska instrument" i EU:s medlemsstater för att utvärdera deras effektivitet både på den yttre miljön och på arbetsmiljön samt för att bedöma möjligheterna till samverkan på dessa områden. Man har använt sig av en mängd olika forskningsmetoder: politisk översyn, telefonintervjuer, fallstudier och seminarier för företag för att kunna mäta effekterna på plats. I undersökningarna utreddes den relativa vikten av lagstiftning och ekonomiska instrument samt de initiativ som gjorts av företag för att uppfylla målen för miljö och arbetsmiljö. Ruta 1 nedan ger en överblick över vilka metoder som använts under de olika stegen i forskningsarbetet och visar vilka länder och sektorer som ingått i forskningen. I steg 1 tog man även hänsyn till sysselsättningsfrågor medan man i steg 2 och 3 fäste särskild uppmärksamhet vid små och medelstora företag.

Olika slags ekonomiska instrument och deras räckvidd

Åtgärderna inom miljö- och arbetsmiljöområdet utgör två slags kostnader som inte är marknadsrelaterade och som förekommer inom industrin. När regeringar ingriper för att minska dessa kostnader ser de sällan sambandet mellan dessa båda frågor. Ekonomiska instrument ses ofta som ett "billigt" sätt att uppmuntra företag att ändra sitt beteende. Den europeiska miljö- och arbetsmiljöpolicen kännetecknades under 1970-talet av att man införde sanktioner för att åstadkomma vissa resultat. Denna metod brukar

kallas "reglering" eller "styrning och kontroll". I stället för att företagen själva får bedöma kostnaderna och fördelarna med att införa en förändring blir de tvingade till en viss åtgärd. Att inte uppfylla villkoren leder till påföljder, vanligtvis i form av rättsliga åtgärder och/eller böter för att rätta till det.

Sedan 1980- och 1990-talen har användningen av ekonomiska instrument ökat avsevärt. Som ett alternativ till tvång etablerar dessa instrument en struktur för stimulerande åtgärder som uppmuntrar företag att ändra sitt beteende på ett visst sätt i stället för att fastställa restriktioner. Det är upp till varje företag att utreda de förändringar av kostnader och intäkter som blir resultatet av att införa ett ekonomiskt instrument och att anpassa sig därefter. I de flesta fall är kostnaden för förändringar lägre än med styrning och kontroll. Om exempelvis det politiska målet är att minska utsläppen av koldioxid med 10 procent kräver det reglerande alternativet att varje företag minskar sina utsläpp med 10 procent oavsett kostnaderna. Med alternativet som bygger på ekonomiska instrument kan företagen förhandla om detta krav så att de företag som kan minska sina utsläpp utan stora kostnader kan bidra proportionellt sett mer än företag som inte har några lågkostnadsalternativ. Detta innebär att man uppnår samma resultat beträffande miljön, men till lägre ekonomisk kostnad.

I verkligheten är situationen mer komplex. Den reglerande strategin är mer differentierad än vad som framgår ovan med en reglerande myndighet som väger kostnaderna mot fördelarna medan de ekonomiska instrumenten i sig inte heller är gratis. Resurser och kostnader är inblandade i både

Ruta 1 Forskningssteg

	Forskningsinstitut	Land	Forskningsmetod
Steg 1	Environment Institute, University College Dublin	Tyskland Irland	Översikt över miljöpolitik och arbetsmiljöpolitik på nationell nivå Seminarier för företag från följande sektorer: • Mejeri • Textil • Kemi • Bygg
Steg 2	Istituto di Economia delle Fonti di Energia e dell'Ambiente, Università Commerciale L. Bocconi, Milano	Danmark Frankrike Italien Portugal	Översikt över miljöpolitik och arbetsmiljöpolitik på nationell nivå. Två nationella fallstudier, där man använder sig av litteratur- och webbsökning samt intervjuer.
Steg 3	Empresa de Análise Prevenção e Segurança (EAPS), Lissabon	Danmark Tyskland Frankrike Irland Italien Portugal	En kombination av steg 1 och 2 samt allmän litteratursökning. Telefonutfrågning av portugisiska metallindustrier och turistnäringar.

utbildnings- och deltagandeförfarandena och i övervakningen och verifieringen av handelsmekanismerna.

I fondens forskning utökade man definitionen av ekonomiska instrument till att även omfatta åtgärder som vidtagits av företag på frivillig basis (dvs. utan att regeringen ingriper för att ändra signalerna på marknaden), utbildningskampanjer (dvs. utan att företagen behöver balansera kostnaderna och fördelarna) och till fall där prispolitiken på försäkringar har använts för ansvarsskyldighet (dvs. olika prissättning används av kommersiella skäl i stället för social vinning).

Typer av ekonomiska instrument

De olika typerna av ekonomiska instrument visas i ruta 2 nedan.

Ruta 2 Typer av ekonomiska instrument och andra stimulansåtgärder

- Avgift eller skatt.
- Köp- och säljbara tillstånd.
- Pant.
- Subventioner och stöd för aktiviteter som skall uppmuntras, sänkta försäkringspremier.
- Ansvarsskyldighet.
- Frivilliga avtal.
- Fastställande av premier och bonus.

Avgifter eller skatter tas ut antingen direkt på den verksamhet som beslutsfattarna vill minska (t.ex. utsläpp av avloppsvatten) eller på en ersättningsprodukt vars förbrukning förknippas med en verksamhet som skall motverkas (t.ex. blyinnehållet i bränsle). *Köp- och säljbara tillstånd* innebär att man ställer upp kvantitativa restriktioner för en verksamhet (t.ex. utsläpp av svavel) och låter företagen förhandla om dessa restriktioner sinsemellan för att se till att dessa följs till lägsta kostnad för ekonomin som helhet. *Pantsystem* kräver att företagen eller hushållen betalar en depositionsavgift när de köper en viss vara (t.ex. glasflaskor, gastuber, batterier). De måste därefter återlämna varan till affären, försäljningsstället eller till annat insamlingsställe när den är förbrukad för att få tillbaka depositionsavgiften. *Subventioner och stöd* är ett vanligt sätt att uppmuntra gynnsamma verksamheter och leder till minskade kostnader för att utföra en verksamhet med socialt ansvar. Dessa kan vara utformade som kapitalstöd, lån med låga eller inga räntor eller skatteavdrag. Ett exempel kan vara statligt stöd till försäkringspremier för företag med god arbetsmiljötradition. *Ansvarsskyldighet* omfattar åtgärder för att hjälpa människor att få ersättning då det inte tagits hänsyn till miljö eller arbetsmiljö. Exempel på detta är att etablera rätten till information om hur företag agerar (t.ex. US Toxic Release Inventory) eller att avsätta fullgörandegarantier för att täcka kostnaderna för sanering. *Frivilliga avtal* täcker en rad icke lagstadgade åtaganden som gjorts av företag (och ofta utarbetats genom handelsorganisationer) om att

rapportera resultat, genomföra förbättringar av metoder, öka medvetenheten och offentliggöra den bästa metoden. Genom försäkringssystemen har man *delat ut premier och bonus* för låga anspråk i många år för att stimulera god praxis inom arbetsmiljöområdet.

I praktiken använder beslutsfattarna ofta olika varianter av de ovanstående instrumenten eller fler än ett instrument i taget. Ett frivilligt avtal kan till exempel uppmuntras av att det anges tydligt att en lagstadgad skatt eller bestämmelse kommer att tillämpas om det inte görs konkreta framsteg. Vid urvalet och utformningen av de ekonomiska instrumenten måste man ta hänsyn till fördelningseffekter. Enligt principen om att "föreningen betalar" skall de som släpper ut föroreningar betala för den förorening de orsakar. Detta gäller framför allt vid skatter och avgifter. Å andra sidan lägger subventioner kostnaden på allmänheten och köp- och säljbara tillstånd påverkar antingen föreningen (fördelning av tillstånd genom auktion) eller nya aktörer (fördelning utifrån "gammal hävd"). Frivilliga avtal kräver oftast enbart att företagen väljer alternativ som inte innebär några kostnader (s.k. win win).

Samspelet mellan miljöfrågor och arbetsmiljöfrågor

Ibland finns det ingen tydlig koppling mellan miljöfrågor och arbetsmiljöfrågor. Oro för arbetsmiljön som uppstår från fysiskt utövande har till exempel en tendens att vara mycket lokal och sträcker sig sällan utanför ens egen personliga erfarenhet eller omedelbara närhet. Samtidigt är många miljöfrågor som exempelvis utsläpp av växthusgaser mer globala i sin inverkan på miljön och har ingen direkt koppling till arbetsmiljön. Frågor som till exempel strålning och exponering av giftiga ämnen är dock vanligt förekommande inom båda områdena.

Enligt forskningen finns det flera samverkansområden för arbetsmiljön och den yttre miljön. *Konflikter* kan uppstå när a) de båda områdena tävlar om otillräckligt kapital, eller b) när åtgärderna för att främja arbetsmiljön leder till försämringar i den yttre miljön. Ett exempel på detta kan vara ventilation eller luftkonditionering för att förbättra de inre förhållandena vilket leder till en ökad energianvändning. *Kompletteringar* uppstår när ett initiativ till att förbättra den yttre miljön också förbättrar de anställdas säkerhet. Minskad användning av till exempel bekämpningsmedel (kanske till följd av skatten på bekämpningsmedel) minskar både de toxiska effekterna på den yttre miljön och de risker som arbetstagarna utsätts för. I vissa fall finns det inget samspel mellan de båda politiska områdena. Det är till exempel svårt att se hur åtgärder för att minska risken för muskelspänning vid terminalarbete kan påverka miljön. Även om det inte finns någon direkt koppling mellan de båda områdena kan det finnas en indirekt påverkan. Arbetsmiljöfrågor kan till exempel

leda till ett förändrat beteende som kanske i sin tur bidrar till en ökning av energi- eller vattenförbrukningen.

Ekonomiska instrument på miljöområdet och arbetsmiljöområdet

Användningen av ekonomiska instrument på miljöområdet befinner sig fortfarande på ett tidigt stadium. Inom arbetsmiljöområdet har de dock en lång tradition som sträcker sig tillbaka till 1870. Man måste emellertid tillägga att mycket av det teoretiska och praktiska arbetet med att utveckla ekonomiska instrument har skett på miljöområdet. Det är svårt att tänka sig hur vissa instrument som till exempel köp- och säljbara tillstånd kan överföras till arbetsmiljöområdet. I ruta 3 nedan visas i vilken utsträckning de olika typerna av ekonomiska instrument genomförs i de länder som granskats.

Ruta 3 Förekomsten av ekonomiska instrument på miljöområdet och arbetsmiljöområdet

	Miljö	Arbetsmiljö (*)
Avgift eller skatt	Samtliga länder	Frankrike (för små och medelstora företag)
Köp- och säljbara utsläppsrätter	Tyskland	Inga
Pant	Danmark	Inga
Subventioner och stöd	Vanligt	Danmark, Frankrike
Ansvarsskyldighet	Sällsynt	Inga
Frivilliga avtal	Vanligt	Vanligt

(*) Om sänkta försäkringspremier hade tagits upp i förteckningen skulle denna omfatta Danmark, Portugal och Frankrike.

Enligt forskningen är frivilliga avtal den typ av ekonomiska instrument som används oftast. Inom arbetsmiljöområdet, där användningen av ekonomiska instrument fortfarande är ovanlig, är det vanligt att försäkringsbolag (eller regeringen i de fall där arbetsplatsförsäkringar ingår i den offentliga verksamheten, som till exempel i Frankrike) justerar arbetsgivarnas premier i enlighet med deras uppskattning av olycksriskerna. Denna uppskattning av riskerna är oftast kopplad till sektorn, i vissa fall till tidigare uppgifter, och kan grunda sig på företagets hantering av arbetsmiljöfrågor. Denna slags handelsbetingade prisdifferentiering ses inte alltid som ett ekonomiskt instrument, men kan fungera som ett incitament för att få företag att förbättra sitt beteende om differentieringen av priser struktureras på ett lämpligt sätt.

Det vanligaste frivilliga instrumentet som uppgetts på miljöområdet är erkännande av standarderna ISO14001 och EMAS (gemenskapens miljölednings- och miljörevisionsordning). Dessa system omfattar extern kontroll och förutsätter ett åtagande för att

förbättra miljöstandarderna. Genom att kartlägga och avhjälpa icke nödvändiga utgifter för oekonomiska aktiviteter, till exempel överdriven energi- och vattenförbrukning, kan man spara kostnader för företaget och därmed förbättra dess anseende utåt.

Initiativ avseende miljön och arbetsmiljön på sektornivå (steg 1)

Mejeriindustrin

Undersökningen fann att de huvudsakliga farorna för miljön hade att göra med spillvatten, utsläpp i luften (särskilt mjölkpulver) och produktionen av förpackningsavfall. Den tyska mejeriindustrin utsattes för ekonomiska instrument i form av avgifter för avloppsvatten som sattes i relation till föroreningsinnehållet. Den viktigaste pådrivande faktorn beträffande miljön var bestämmelser om styrning och kontroll. I de båda företagen som undersöktes var man medveten om EMAS-standarderna och det irländska företaget hade ett godkännande. Arbetsmiljö- och miljöaspekterna tycktes samverka: såväl förbättrad hygien, bullerbekämpning som kontroll av gas- och ammoniakläckage hade effekter på båda politikområdena. EMAS-ordningen uppmuntrade det irländska företaget att analysera och söka kostnadsbesparingar. I det tyska företaget ansåg man att energi- och vattenavgifterna sporrade dem att finna sätt att spara vatten och energi. De kunde dessutom ta ut 10–20 procents högre pris på produktionen tack vare sitt miljö kvalitetsmärke.

Textil

Miljöfrågorna inom denna sektor har att göra med användningen av giftiga kemikalier, produktion av avloppsvatten, buller och luftföroreningar. Det irländska företaget hade genomfört EMAS och utnyttjade detta till att förbättra hanteringen av de befintliga processerna. I det tyska företaget, där man höll på att genomföra EMAS, var man tvungen att betala avgifter för mängden och nivån på föroreningarna i avloppsvattnet. Det förekom inga andra ekonomiska instrument i Tyskland och inga i Irland. I båda företagen ansåg man att de miljömässiga åtgärderna hade en positiv effekt på arbetsmiljön, till exempel i fråga om minskad användning av farliga eller illaluktande ämnen. Effekterna på konkurrenskraften blev också positiva genom ökad medvetenhet hos kunderna och en potentiell minskning av förlorade dagar till följd av olyckor.

Kemi

Inom den kemiska industrin fann man att det fanns en stark och positiv koppling mellan arbetsmiljöfrågorna och miljöfrågorna. Åtgärder för att minska ofrivilliga utsläpp hade en positiv effekt på både arbetsplatsen och den yttre miljön. Ledningssystem för att förbättra effektiviteten bidrog också till förbättringar på båda områdena (till exempel genom större fokusering på att minska

energiförbrukningen). Man ansåg i allmänhet att reglering ökar de kostnader som sektorn ställs inför och att det finns få möjligheter att gottgöra dem. I det irländska företaget använde man sig av bonussystem för att uppmuntra arbetsmiljöstandarden inom företaget: dessa pengar kan de få tillbaka i form av minskad nedstängningstid.

Bygg

Miljöfrågor är något nytt inom byggindustrin. Bristfällig deponikapacitet och nya minimikrav på förpackningsavfall är de viktigaste frågorna på detta område. Man har dock kommit mycket längre vad gäller åtgärder för arbetsmiljön. På grund av industrins fragmentariska uppbyggnad är det svårt att övervaka och införa normer. Det förekommer inga ekonomiska instrument i de företag som har undersökts. Åtgärder för att återvinna byggavfall kan vara riskfyllda, precis som en säker avfallshantering av vissa material (t.ex. asbest).

Initiativ avseende miljön och arbetsmiljön på nationell nivå (steg 2)

Danmark

På miljöområdet har det skett en förskjutning från strikt tillämpning av styrning och kontroll till en ökad användning av marknadsbaserade ekonomiska och skattemässiga instrument. Så kallade gröna skatter finns på följande: elektricitet/kol, bensin/diesel, blybatterier, svavelutsläpp, vissa klorerade lösningsmedel, bekämpningsmedel samt registreringskatt på lastbilar och en katt på avfall. Under 1997 infördes en katt på avloppsvatten för hushållen och industrin. Energiskatter har införts, men för att de företag som är mycket energikrävande skall kunna konkurrera på världsmarknaden även i fortsättningen får dessa företag betala en reducerad avgift i utbyte mot att införa vissa frivilliga begränsningar i sin energianvändning. I vissa fall används skatteintäkterna till att stödja rena tekniker.

I Danmark används frivilliga avtal i stor utsträckning för att minska utsläppen och återvinna material. Förutom den energiskatt som beskrivs ovan förekommer frivilliga avtal mellan regeringen och handelsorganisationer. Dessa omfattar PVC, nickelkadmiumbatterier, blyackumulatörer, förpackningsmaterial och hushållens användning av rengöringsmedel. Nedan visas hur skatter och frivilliga avtal samverkar i fråga om nickelkadmiumbatterier (NiCd).

I Danmark fastställs arbetstagarnas säkerhet i lagstiftningen. Alla företag med fler än fem anställda måste ha en säkerhetskommitté. Den danska regeringen ger bidrag till små och medelstora företag för att förbättra arbetsmiljön. Programmet för bättre arbetsliv och ekonomisk tillväxt med en budget på 15 miljoner danska kronor är avsett att förbättra både de anställdas säkerhet och konkurrenskraften. Ytterligare 100 miljoner danska kronor har avsatts i andra program för att stödja

företag. De obligatoriska försäkringspremierna beror på bransch och nivån på de skador som ofta ersätts.

Fallstudie av nickelkadmiumbatterier i Danmark

Att nickelkadmiumbatterier (NiCd) inte tas om hand på ett lämpligt sätt är en stor källa till kadmium i miljön. Den ökade användningen av uppladdningsbara batterier (som innehåller NiCd-celler) förvärrar denna negativa effekt. De danska kommunerna har sedan en tid tillhandahållit anläggningar för en säker separat avfallshantering av batterier. Endast 20 procent av batterierna togs dock om hand på detta sätt. Under 1991 träffades ett avtal mellan regeringen och föreningen för insamling av uppladdningsbara batterier genom vilket man införde en avgift på nya batterier och gjorde återförsäljarna skyldiga att införa ett system för uppsamling av använda batterier. Detta gjorde att antalet återvunna batterier steg till 35 procent. Endast omkring hälften av återförsäljarna satte upp uppsamlingslådor. Under 1995 infördes en ny miljöskatt på nickelkadmiumbatterier, vilket ledde till att priset på nickelkadmiumbatterier steg till en tredjedel av kostnaden för alternativa batterier. En del av dessa skatteintäkter återgick till dem som samlade in använda batterier. Dessa fick 17,6 dollar/kilo för de använda batterierna. Den ändrade strategin ledde till en tydlig övergång till nickelhjrid- och litiumbatterier, som inte är lika skadliga.

Danmark har kommit längre än de flesta andra länder när det gäller att integrera miljöfrågor med arbetsmiljöfrågor genom att de har ett formellt samarbete mellan de myndigheter som är ansvariga för de båda områdena. I juli 1993 ändrades arbetsmiljölagen så att säkerhetsorganisationer på företagsnivå kunde driva yttre miljöfrågor om de hade en direkt anknytning till företaget. Dessutom skickas lagförslag rörande miljörisiker till miljömyndigheterna och arbetsmiljömyndigheterna så att de kan beakta eventuella gemensamma ansvarsområden. Tillämpningen av rena tekniker är även ett gemensamt ansvar för båda dessa organ.

På lokal nivå förekommer fortfarande problem med att integrera miljöfrågor och arbetsmiljöfrågor vilket är ett resultat av den aktuella uppdelningen av skyldigheter – de lokala myndigheterna ansvarar för den yttre miljön, medan regeringen kontrollerar arbetsmiljölagstiftningen. Detta leder till, också på grund av att dessa frågor har lägre status än produktivitet, effektivitet och produktkvalitet, att ledningens integrering av de båda områdena för närvarande är begränsad till ett fåtal stora företag. En intressant utveckling har skett genom ett samarbetsprojekt mellan arbetsmarknadens parter inom industrisektorn vilket lett till att det fastställs i kollektivavtalen att alla förändringar av arbetsorganisationen och tekniken måste diskuteras gemensamt innan de införs.

Frankrike

Frankrike har använt sig av ekonomiska instrument längre än de flesta länder. Huvuddragen i principen om att förorenaren betalar har funnits med i den franska vattenhanteringen i över tre decennier. Frankrikes sex vattenkontor lägger på avgifter för användning och förorening av vatten. Avgifterna baseras på den använda volymen och mängden utsläpp och de används till att stödja investeringar i projekt som syftar till att minska vattenföroreningen. Fast avfall styrs av lagstiftning och den ledande principen är att avfallshanteringen inte får skada miljön. Både hushållen och industrin får betala för bortskaffandet av avfall. Luftutsläppen regleras på liknande sätt.

Frankrike har föreslagit en rationalisering av miljöbeskattningen för att åstadkomma en integrerad rättslig ram under 2000. Det finns ett antal bidrag, som uppgår till halva värdet av de investeringar som görs för att förbättra miljön. För närvarande gäller åtta miljöavtal i Frankrike, vilka är inriktade på frågor om koldioxid, energibesparing, sluthantering av fordon, förpackning och återvinning. Miljöavtal har ofta använts för att föregå den formella lagstiftningen.

Initiativ inom den franska stenindustrin

Stenbrytningen i Frankrike producerar 350 miljoner ton avfall per år. Ungefär hälften kommer från avrinningsområden och hälften från klippformationer. Industrin har en av de sämsta siffrorna för risker inom arbetet på grund av de tätningsmaterial, sprängämnen, damm, buller och tunga maskiner som förekommer på arbetsplatserna. Den låga vinsten inom sektorn innebär att kunskaperna om och investeringarna i arbetsmiljöfrågor är låga. Stenbrotten betalar mer än fyra gånger mer än den premienivå som tillämpas på vingårdar enligt det nationella försäkringssystemet. De utgör också ett undantag från de allmänna arbetsmiljöreglerna och de bestämmelser som följer av gruvlagstiftningen. För att uppmuntra förbättringar är upp till 70 procent av kostnaderna för utbildning av anställda, information och utrustning i samband med arbetsmiljö subventionerade.

I fråga om arbetsmiljön innehåller Frankrikes åtgärder för styrning och kontroll krav på hygien, hälsa, säkerhet och förebyggande av brand. Utöver dessa föreskrivna normer finns ett obligatoriskt sjukförsäkringssystem för arbete (CNAM): premier kan dras av med upp till 25 procent för arbetsgivare som har färre än 200 anställda och som vidtar särskilda åtgärder för att värna om de anställdas hälsa och säkerhet. Premierna baseras på de yrkesmässiga riskerna i stället för på sektorn. Skillnaderna i premierna mellan sektorer anses dock vara för små för att uppmuntra till ändrat beteende. Särskilda låne- och bidragssystem har inrättats för arbetsgivare som vill minska riskerna för olyckor på arbetet.

Av historiska skäl finns det en tydlig uppdelning av miljöfrågor och arbetsmiljöfrågor. Arbetsmiljöpolitiken utvecklades i slutet av 1900-talet, medan den mesta miljölagstiftningen dateras till 1960-talet. Endast ett fåtal företag har för närvarande en integrerad hantering av miljö- och arbetsmiljöfrågor.

Italien

Italiens miljöpolitik har haft en tendens att utgå från åtgärder för styrning och kontroll. Ett undantag från denna allmänna regel är den så kallade Merli-lagen som gör det tillåtet att koppla samman avgifterna för vattenavledning och avlopp med den potentiella förorening som orsakas. Avloppsavgifterna baseras på det kemiska och biologiska syrebehovet i utflödet. Det finns bidrag för att hjälpa till att finansiera FoU inom miljö samt för att främja EMAS och miljömärkningen av varor. I november 1998 hade 40 frivilliga avtal undertecknats mellan å ena sidan regionala och centrala regeringar och å andra sidan företag och handelsorganisationer.

Initiativ inom keramiksektorn i det italienska distriktet Sassuolo-Scandiano

Ungefär 80 procent av den italienska tillverkningsenheten av kakelplattor utförs av 188 företag i det 50 km² stora distriktet Sassuolo-Scandiano. Under 1960-talet gav användning av bly vid glasering, spridning av kiselpulver samt buller inomhus upphov till oro för miljön och hälsan. Sedan dess har situationen förbättrats genom en blandning av reglering, som skedde gradvis och nästan i form av ett experiment och ibland i nära samarbete med företagen. Företagen inrättade själva ett samverkande och flexibelt nätverk som spred goda lösningar. De konkreta åtgärderna omfattade att bygga ett vattenförråd som var skilt från dricksvattenkällorna, att inrätta ett övervakningssystem för luftkvalitet, att agera som första pådrivare i fråga om acceptabla tröskelvärden för luftföroreningar och att utarbeta en handbok för att förebygga olyckor.

Den italienska arbetsmiljöpolitiken domineras av åtgärder för styrning och kontroll. Arbetsgivarna är skyldiga att teckna försäkringar för arbetsolyckor och sjukdom. Premierna baseras på komplexa beräkningar som tar hänsyn till de statistiska uppgifterna för olyckor under de senaste tre åren för över 3 330 arbetsgivargrupper. Det är ett tydligt exempel på direkta ekonomiska incitament som påverkar arbetsmiljön. Årliga premier kan justeras med upp till 20 procent av arbetsmiljöskäl. Justeringar med upp till ytterligare 15 procent kan göras mot bakgrund av företagets olycksförebyggande åtgärder. Under 1997 blev små och medelstora företag genom ett program för industri, handel och tjänster för företag berättigade till stöd för förbättring av arbetsmiljön.

Bortsett från ett antal exempel på försök är nivån på företagets integrering av miljö- och arbetsmiljöfrågor låg. Ett exempel från Ligurien

omfattar handelsorganisationer inom den lokala industrin, lokala myndigheter, lokala byråer för miljöskydd och det offentliga organet för olycksförsäkring, INAIL.

Portugal

Portugal har nyligen infört åtgärder som skapar positiva stimulansåtgärder för miljön. Man tar ut avgifter för vattenförbrukning för att uppväga kostnaderna för tillhandahållandet. Samtidigt går avgifterna för avloppshantering till att finansiera anslagen för infrastruktur. Företagen måste betala en fast avgift för bortskaffning av avfall. Det finns en skatt på lufttransporter med större och nyare plan. Dessutom beskattas motorbränsle och andra energiprodukter. Man har infört differentierade skattesatser på svavel- och blyinnehållet i eldningsolja respektive bensin. Den portugisiska regeringen har infört program och finansiella stimulansåtgärder för att delvis stödja de investeringar som görs för initiativ för miljön. Dessa begränsas till särskilda sektorer och är inriktade på införandet av rena tekniker, återvinning av avfall, industriella processer för minskning av buller och eliminering av förorenat avloppsvatten, vätskor och gaser. Sedan 1984 har man ingått ungefär tio frivilliga avtal.

Kriterier för god praxis

Steg 3 i fondens forskning omfattade fältarbete på företag som hade exempel på god praxis. I ruta 4 beskrivs några av de kriterier som kan användas för att komma fram till goda lösningar.

Ruta 4 Kriterier som kännetecknar god praxis

- Kriterium 1** Att lagstiftningen och den rättsliga ramen formellt erkänner de frågor och problem som tas upp.
- Kriterium 2** Att politiken och/eller de sektoriella strategierna på lokal eller regional nivå eventuellt kan överföras eller genomföras någon annanstans.
- Kriterium 3** Att de institutionella ramarna och beslutsprocesserna tilldelar olika aktörer, t.ex. centrala/lokala regeringar, den privata sektorn och representativa organ, tydliga roller och skyldigheter.

Källa: FN:s konferens om boende och bebyggelsefrågor (Habitat II, 1996).

När man skall försöka förstå nivån på de åtaganden inom miljö- och arbetsmiljöområdet som gjorts av företag måste man ta hänsyn till *vilken slags inblandning* det är och *när inblandningen sker*. De olika formerna av inblandning kan ske genom intern personal, extern personal eller genom deltagande i nätverk. Dessutom kan företaget välja att inte engagera sig. Inblandningsskedet omfattar både utarbetandet av instrument och själva genomförandet.

Ett av de viktigaste rönen i undersökningen som utfördes på 600 företag inom metall- och turistnäringen var att företag med bäst miljö- och arbetsmiljöpraxis inom företaget också var de som hade en benägenhet att delta i utvecklingen och utformningen av dessa frågor.

Undersökningen gav också en del andra intressanta resultat. Ungefär hälften av företagen inom de båda sektorerna hade en positiv och aktiv inställning till hanteringen av avgifter på vatten och avfall. Ungefär 40 procent litade till den expertis som fanns inom företaget, 2 procent köpte in expertis utifrån och 6 procent deltog i någon form av nätverk. Företag som litade till sina egna anställda var oftast de mest initiativkraftiga.

Politisk bakgrund

EU uppmuntrar användningen av ekonomiska instrument på miljöskyddsområdet. I det femte miljöhandlingsprogrammet fastställs att användningen av ekonomiska och skattemässiga instrument kommer att utgöra en allt viktigare del i det allmänna tillvägagångssättet för att åstadkomma korrekta priser och för att skapa marknadsbaserade incitament för ett miljövänligt ekonomiskt beteende.

Även om det finns verkliga rättsliga och moraliska svårigheter med att tillämpa principerna om en värdering av arbetsmiljöfrågorna visar fondens forskning att försäkringsbranschen kan använda sin prispolitik till att skapa incitament som belönar gott beteende.

Tillämpningen av skyddsåtgärder för arbetsmiljön och miljön inom företag är till viss del överlappande, vilket antyder att man måste överväga om ekonomiska incitament kan fungera heltäckande för de båda berörda områdena.

Denna broschyr har utarbetats av ECOTEC Research and Consulting.

Henrik Litske och Janet Smith är de forskningsledare vid Europeiska fonden för förbättring av levnads- och arbetsvillkor som ansvarar för projektet "Ekonomiska instrument för en hållbar utveckling: förbättring av den yttre och inre arbetsmiljön".

PUBLIKATIONER

TILLHÖRANDE PUBLIKATIONER

Fondens publikationer finns till försäljning i lokala bokhandlar eller via EU:s officiella försäljningsombud eller via Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer, L-2985 Luxemburg (webbadress www.eur-op.eu.int). Om pris inte anges är dokumentet gratis och finns tillgängligt på fondens webbplats på www.eurofound.ie/publications/ eller kan rekvideras från fonden.

- 1. Economic Instruments for Sustainable Development: Improving the External and Working Environments, Part 1** (rapport)
Kat. nr SX-18-98-736-EN-C
Finns enbart på EN.
18 euro
- 2. Economic Instruments for Sustainable Development: Improving the External and Working Environments, Part 2** (rapport)
Kat. nr SX-25-99-932-EN-C
Finns enbart på EN.
18 euro
- 3. Hållbar utveckling – Praktiska initiativ för**

beslutsfattare och arbetsmarknadens parter (sammanfattning)
Kat. nr SX-20-99-923-*-C
Finns på samtliga språk.

- 4. Economic Incentives to Improve the Working Environment in Europe** (cd-rom)
Kat. nr SX-08-97-371-EN-Z
Finns enbart på EN.
40 euro
- 5. Environmental Taxes and Charges – National Experiences and Plans** (konferensrapport)
Kat. nr SY-97-96-766-EN-C
Finns enbart på EN.
7 euro
- 6. Environmental Taxes and Charges – National Experiences and Plans** (konferensdokument)
Kat. nr SY-97-96-774-EN-C
Finns enbart på EN.
31,50 euro
- 7. An Innovative Economic Incentive Model for Improvement of the Working Environment in Europe** (rapport)
Kat. nr SY-90-95-841-EN-C
Finns enbart på EN.
8,50 euro

8. Can Economic Incentives Improve Safety and Health at Work?

Kat. nr SY-87-95-329-*-C
Finns på ES, DA, DE, EL, EN, FR, IT, NL, PT.

9. Catalogue of Economic Incentive Systems for the Improvement of the Working Environment (rapport)

Kat. nr SY-82-94-876-EN-C
Finns enbart på EN.
8,50 euro

10. An Innovative Economic Incentive Model to Improve the Working Environment, Testing in France (rapport)
Kat. nr SY-96-96-223-FR-C
Finns på FR och EN.
7 euro

YTTERLIGARE INFORMATION

För ytterligare information, besök fondens webbplats på www.eurofound.ie eller kontakta: **John Hurley**
Informationsansvarig
Tfn (353-1) 204 32 09
Fax (353-1) 282 64 56
e-post: john.hurley@eurofound.ie

© Europeiska fonden för förbättring av levnads- och arbetsvillkor.

Att mångfaldiga innehållet är tillåtet, utom i kommersiellt syfte, förutsatt att källan anges och en kopia sänds till fonden.

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions
Wyattville Road, Loughlinstown, Co. Dublin, Irland.

Tfn (353-1) 204 31 00

Fax (353-1) 282 64 56/282 42 09

E-post: postmaster@eurofound.ie

EF/00/76/SV

BYRÅN FÖR EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS
OFFICIELLA PUBLIKATIONER

L-2985 Luxemburg

ISBN 92-897-0029-7

9 789289 700290